

Sammanfattning

Sammanfattning

Skolverket gör sedan ett decennium tillbaka regelbundna attitydundersökningar bland elever i år 7–9 och gymnasiet, lärare i grund- och gymnasieskola, skolbarnsföräldrar och allmänhet. Årets undersökning är den fjärde sedan starten 1993. Ungefär 8000 individer har i år deltagit i undersökningen via postenkät eller telefonintervju. Nedan följer en sammanfattning av de viktigaste resultaten från undersökningen ”Attityder till skolan 2003”. En sammanfattning ges också i anslutning till varje avsnitt.

Årets undersökning innehåller flera utvecklingsområden. Urvalet av elever med utländsk bakgrund och skolbarnsföräldrar födda utomlands har utökats, vilket gett ett datamaterial som tillåter jämförelser mellan dessa grupper. I år finns det också möjlighet att ta del av resultaten på varje enskild fråga i tabeller som publiceras på Skolverkets webbplats. Nytt är också att enkäten till eleverna anpassats för att kunna besvaras av yngre elever (10–12-åringar). Resultaten för de yngre eleverna publiceras i en separat rapport senare under år 2004.

Det övergripande syftet med attitydundersökningen är att komplettera Skolverkets nationella uppföljning och utvärdering av svensk grund- och gymnasieskola och dess resultat med information om olika intressentgruppers syn på, bilder av och attityder till skolan. Undersökningen är tänkt att kunna ge underlag för en fördjupad diskussion om skolan samt signaler till fördjupade analyser. Resultaten presenteras ur flera olika perspektiv. Det viktigaste är möjligheterna till jämförelse över tid och av olika grupper attityder till olika frågor.

För att ytterligare ta vara på elevernas röster och också få en större förståelse för vad som ligger bakom resultaten har vi varit ute i skolor och diskuterat undersökningsresultaten med elever. Dessa diskussioner finns samlade i bilaga 1. Vi har också gett gymnasieelever i uppdrag att läsa vårt manus och komma med synpunkter på det.

Förtroendet för skolan

Ju längre bort verksamheten är från den tillfrågades vardag desto mindre förtroende har man för verksamheten. Bland föräldrarna har ungefär hälften stort förtroende för lärarkåren, en tredjedel av föräldrarna har stort förtroende för rektorerna, var sjätte förälder har stort förtroende för Skolverket och var tionde förälder har stort förtroende för skolpolitikerna. För institutioner vars uppgifter är att fatta auktoritativa beslut är förtroendet hos allmänheten av grundläggande vikt, eftersom det handlar om samhällets legitimitet. Det är därför allvarligt att förtroendet, trots en ökning mellan år 2000 och 2003, fortfarande är lågt för de styrande instanserna, det vill säga skolpolitiker på

riks- och kommunalnivå, samt för Skolverket som är den kontrollerande instansen. Föräldrar födda utomlands har högre förtroende för de styrande instanserna än föräldrar födda i Sverige.

Inflytande

Elevernas uppfattade möjlighet till inflytande har i stort sett varit oförändrad sedan år 1997. De förändringar som skett under tioårsperioden, skedde mellan år 1993 och 1997. Då ökade andelen elever som upplevde sig ha inflytande, framförallt över den pedagogiska verksamheten. De flesta elever vill vara med och påverka. De vill framför allt påverka valet av skola och arbetssätt och det är också på dessa områden som avståndet mellan att vilja och kunna påverka är minst. Läxor och prov samt vad man får lära sig i skolan är två områden där många uttrycker en vilja att kunna påverka och där avståndet mellan att vilja och kunna är stort. Sju av tio elever vill påverka och fyra av tio anser sig kunna påverka vad de får lära sig i skolan. Flickor vill påverka mer än pojkar på de flesta områden. När det gäller elevernas uppfattning om hur mycket de kan påverka finns skillnader mellan skolformerna, till exempel anser gymnasieeleverna att de kan påverka arbetssätt samt läxor och prov mer än grundskoleeleverna.

Majoriteten av lärarna tycker att de har mycket inflytande över den pedagogiska verksamheten - vad eleverna får lära sig, arbetssätten och läroböcker/läromedel. Deras syn på hur mycket de kan påverka har i stort sett varit oförändrad under tioårsperioden. Lärare med kortare lärarerfarenhet tycker i större utsträckning än lärare med längre lärarerfarenhet att elevernas inflytande bör öka och det gäller alla områden som de tillfrågats om. Betydligt färre lärare tycker år 2003 att eleverna klarar att ta det ansvar som krävs för mer inflytande i skolan jämfört med år 1997.

Föräldrarna vill framförallt påverka det egna barnets möjlighet att få extra stöd. Klasstorleken, vilken skola barnet ska gå i samt vilka normer och regler som ska gälla i skolan är andra områden en majoritet av föräldrarna vill påverka. Föräldrarna anser sig inte kunna påverka i lika stor utsträckning som de själva vill. Valet av skola är det föräldrarna mest anser sig kunna påverka. Föräldrarna som deltog i undersökningen år 2003 tecknar samma bild av sin möjlighet till inflytande i skolan som föräldrarna som besvarade enkäten för tio år sedan.

Lärare värjer sig mot ökat ansvar för elevers personliga och sociala utveckling

Det finns, liksom tidigare, ingen samsyn mellan lärare och föräldrar när det gäller frågan om skolan bör ha ett större ansvar för elevers personliga och sociala utveckling. Av lärarna är det endast en mindre andel som tycker att

skolan bör ha ett större ansvar, av skolbarnsföräldrarna en större. Föräldrar födda i ett annat land tycker i betydligt större utsträckning att skolan ska ha ett större ansvar än föräldrar födda i Sverige. Eleverna anser liksom tidigare år att det inte finns behov av fler vuxna i skolan, något som framför allt grundskolans lärare och skolbarnsföräldrar har en motsatt uppfattning om.

Andelen som väljer skola har fördubblats sedan år 1993

Sedan år 1993 har andelen föräldrar som valt en annan skola än den kommunala skola som ligger närmast ökat från 9 procent till 19 procent. Ökningen avser framförallt val till fristående skolor. Av dem som valt en annan skola än den som ligger närmast återfinns hälften i kommunala skolor och hälften i fristående skolor. Tre fjärdedelar av skolbarnsföräldrarna är positiva till fristående skolor, men andelen som tycker att det är bra att man kan välja fristående skolor med religiös inriktning har minskat från 42 till 34 procent. Även allmänheten är kritisk till fristående skolor med religiös inriktning, endast 30 procent tycker att det är bra.

Färre än hälften av eleverna uppger att de får studie- och yrkesvägledning

Färre än hälften av eleverna uppger att de har fått studie- och yrkesvägledning. Det är möjligt att denna uppgift speglar den brist på studie- och yrkesvägledare som finns i skolan. På varje studievägledare går det 300 elever. Endast hälften av studie- och yrkesvägledarna har för yrket relevant utbildning.

Fler föräldrar är nöjda med resurserna inom skolan, fortfarande finns dock missnöje med elevvården

Idag tycker fler eller lika många skolbarnsföräldrar att resurserna till olika områden inom skolan är tillräckliga jämfört med för tre år sedan. Det enda område där föräldrarna i mindre utsträckning är nöjda med resurserna idag än för tre år sedan är elevvården. Undersökningar visar att även eleverna är missnöjda med att det finns för lite elevvårdspersonal på skolorna.

Timplanen minskar i betydelse i lärarnas arbete

År 1993 menade tre av fyra lärare att timplanen hade stor betydelse för deras arbete i skolan, idag är det varannan lärare. Samtidigt ökar betydelsen av lokala arbetsplaner, betygskriterier och nationella prov.

Möjligheterna att få särskilt stöd har blivit bättre enligt både lärare och elever

Eleverna är de som är mest nöjda med möjligheterna till extra stöd på den egna skolan och skolan har enligt både lärare och elever blivit bättre på att ge särskilt stöd. Undersökningsresultaten visar att tre av fyra elever, fyra av tio lärare och fyra av tio föräldrar tycker att möjligheterna till extra stöd på den egna skolan är mycket eller ganska bra. Åtta av tio lärare anser att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka när elever är i behov av särskilt stöd medan fem av tio anser att de har tillräcklig kompetens för att stödja eleverna. Lärare som undervisat längre tycker själva att de är bättre både på att upptäcka och att hjälpa elever i behov av särskilt stöd.

Ju närmare skolverksamheten man befinner sig desto mer nöjd är man med hur skolan lyckas

Eleverna har en mer positiv syn på skolverksamheten än vad allmänheten och skolbarnsföräldrarna har. Eleverna framhåller överlag att skolan har lyckats med att bidra till deras individuella utveckling på olika plan, en uppfattning som i viss mån delas av lärargruppen. Skolbarnsföräldrar och allmänhet är dock mer skeptiska till att skolan lyckas i detta avseende. De som är mest negativa till hur skolan lyckas stimulera elevernas allsidiga och individuella utveckling är de som är längst från skolan.

Idrott är roligast, men engelska, svenska och matematik är viktigast enligt eleverna

Idrott är roligast, men inte viktigast enligt eleverna. Den platsen intar ämnen engelska, svenska och matematik. Andra språk och religionskunskap värderas lägst både av eleverna, skolbarnsföräldrarna och allmänheten. Andelen elever som tycker att andra språk är viktigt har minskat från 44 procent år 1997 till 24 procent år 2003 medan andelen elever som tycker att religionskunskap är viktigt har ökat från 22 procent till 31 procent under samma tidsperiod. Naturvetenskapliga ämnen uppfattas inte som vare sig roliga eller viktiga i elevernas ögon. 34 procent av eleverna tycker år 2003 att det är viktigt att uppnå goda kunskaper och färdigheter i naturvetenskapliga ämnen, vilket är en minskning jämfört med år 1997 då andelen var 44 procent.

Relationen lärare - elev har utvecklats i positiv riktning

Relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet.

Både elever och lärare menar i större utsträckning att det är positiv stämning och god sammanhållning på skolan. Andelen elever som känner sig lugna och trygga har ökat men elever med utländsk bakgrund känner sig

mindre trygga i skolan jämfört med elever med svensk bakgrund. Eleverna trivs bättre med sina lärare och andelen som tycker att det är lätt att vända sig till sina lärare med problem som har med skolan att göra, har ökat från 50 till 78 procent under tioårsperioden. Eleverna tycker också i större utsträckning att de kan säga ifrån om sådant de tycker är fel utan att de själv får lida för det. År 1993 menade 61 procent av eleverna att de kunde det jämfört med 84 procent år 2003.

Eleverna är mer engagerade i skolan

På frågor som handlar om huruvida eleverna tycker att lärarna undervisar bra, huruvida lärarna förmår engagera och skapa intresse, om lärarna tror på eleven och elevens förmåga att lära samt i vilken utsträckning lärarna tar tillvara elevens erfarenheter och synpunkter har andelen elever som tycker att alla eller de flesta lärarna gör det, ökat med ungefär tio procentenheter. Idag säger 86 procent av eleverna att de är mycket engagerade i skolarbetet jämfört med 60 procent för tio år sedan. Fler elever upplever också lust att lära och att det känns meningsfullt att gå i skolan och andelen elever som hellre skulle vilja jobba än att gå i gymnasiet har minskat något.

Mobbningen förefaller minska något

Fortfarande känner sig många elever mobbade eller trakasserade av andra elever i skolan även om andelen minskat något, från 4 procent år 2000 till 3 procent 2003. Fler elever, 5 procent, känner sig mobbade eller trakasserade av sina lärare. Elever, lärare och föräldrar instämmer idag i större utsträckning att mobbning är ett stort problem på skolan samtidigt som de också i högre utsträckning instämmer i att skolan gör mycket för att förhindra mobbning. De allra flesta lärarna, 93 procent, uppger att det finns ett handlingsprogram mot mobbning och annan kränkande behandling på den egna skolan, men en fjärdedel av lärarna menar att de inte har tillräckligt med kunskap och kompetens för att arbeta aktivt mot detta.

Grovt språkbruk, våld och rasism

Var fjärde elev och var femte lärare menar att det förekommer rasism på skolan. Mer än var femte elev, lärare och förälder uppger att det förekommer våld på skolan. Var femte lärare uppger att de själva utsatts för våld, hot eller trakasserier på sin arbetsplats under det senaste året – av elever, föräldrar eller personal på skolan. Ungefär sju av tio elever, fyra av tio lärare och fyra av tio föräldrar menar att grova ord och svordomar är vanligt på skolan. Både lärare och elever ger bilden av att grovt språkbruk, rasism och våld är vanligare i grundskolan än på gymnasiet.

Upplevelse av stress går ned i åldrarna

Hos både elever och lärare är stress ett stort problem i skolan. Den ökning av stress som vi såg i mätningen år 2000 har befasts i år. Upplevd stress hos eleverna har gått ned i åldrarna och skillnaderna mellan pojkar flickor har förstärkts. I undersökningen år 1997 menade var femte grundskoleelev att de alltid eller oftast var stressade i skolan, idag menar var tredje grundskoleelev samma sak. År 2003 svarar varannan flicka och var femte pojke att de känner sig stressade i skolan. Vi ser också en könsskillnad bland lärarna, fem av tio kvinnor och fyra av tio män uppger att de alltid eller oftast är stressade i skolan.

Skolan har blivit bättre på att informera

Skolbarnsföräldrarna uttrycker i större utsträckning att de är nöjda med skolans information inom flera områden idag jämfört med vid den första attitydundersökningen år 1993. De tycker bland annat att skolan blivit betydligt bättre på att informera om normer och regler. Föräldrar till elever i grundskolan upplever generellt att skolans information om det egna barnet är bättre än den mer allmänna informationen från skolan. Det är stor överensstämmelse mellan föräldrarnas uppfattning om utvecklingssamtalen och deras uppfattning om skolans information om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen och hur barnet fungerar socialt. Detta resultat tyder på att utvecklingssamtalet fungerar bra som informationskanal. Eleverna är mer nöjda än föräldrarna och de yngre elevernas föräldrar är mer nöjda än de äldres. Skolbarnsföräldrar som är födda i annat land än Sverige tycker i mindre utsträckning att informationen om hur det egna barnet klarar sig i olika ämnen är bra.

En fjärdedel av lärarna samverkar inte med någon i betygssättning

Att 27 procent av lärarna inte samverkar med någon annan lärare vid betygssättning utgör ett hot mot likvärdigheten i betygssättningen. Trots detta tycker både lärare och elever att lärarna har blivit bättre på att sätta betyg. Möjligen beror ökningen på att lärare och elever lärt sig och vant sig vid det nya betygssystemet. Samtidigt som eleverna totalt sett är mer nöjda än tidigare anser fortfarande var tionde elev att ungefär hälften av lärarna sätter rättvisa betyg och var tionde elev att några få eller inga lärare sätter rättvisa betyg.

Avslutande kommentar

Under tio år har Skolverket genomfört regelbundna attitydundersökningar bland elever, lärare, skolbarnsföräldrar och allmänhet. Skolan har genom olika beslut påverkats på många olika sätt under den här tiden. Kommunerna blev ansvarig huvudman för skolan, kraftiga besparingar gjordes inom skolan, en ny läroplan presenterades, en reformerad gymnasieskola tog form, betygssystemet förändrades och möjligheten att välja skola infördes.

Attitydundersökningarna har gjorts åren 1993, 1997, 2000 och 2003. De stora dragen i årets undersökning kännetecknas av en positiv utveckling i skolan men fortfarande finns dock problem att arbeta vidare med. Förtroendet för skolan har ökat hos samtliga tillfrågade grupper mellan åren 2000 och 2003. Bland lärarna finns det dock ett stort förtroendekapital att hämta upp innan vi når tillbaka till den förtroendenivå lärarna hade för Skolverket och skolpolitiker år 1993.

Flera undersökningsresultat tyder på att relationen mellan lärare och elev har utvecklats i positiv riktning under det gångna decenniet och att eleverna trivs bättre med sina lärare, de har lättare att vända sig till sina lärare vid problem i skolan och de vågar säga ifrån om sådant som är fel. Eleverna är också mer nöjda med undervisningen och tycker att möjligheterna till extra stöd har blivit bättre. Fler elever säger att de är engagerade i skolarbetet och fler elever tycker att det känns meningsfullt att gå i skolan.

Skolan har lyckats sämre med att ge eleverna det inflytande de efterfrågar, det finns en stor diskrepans mellan vad man som elev vill påverka och vad man kan påverka. Möjligheten till inflytande har inte förbättrats för eleverna sedan år 1997.

Att vara utsatt för stress under långvariga perioder är negativt för hälsan, det är därför allvarligt att den ökning av stress som vi såg mellan år 1997 och 2000 nu verkar ha befästs och gått ned i åldrarna. Den sedan tidigare stora könsskillnaden har också förstärkts. Idag säger varannan flicka och var femte pojke att de alltid eller ofta är stressade i skolan.

Det utökade urvalet av utlandsfödda föräldrar och elever med utländsk bakgrund har givit oss ny kunskap om likheter och skillnader mellan dessa grupper. Det visade sig att likheterna var fler än skillnaderna, framförallt bland eleverna där attityderna skiljer sig åt på ett fåtal områden och dessa gäller den sociala miljön och synen på skolämnena. Elever med utländsk bakgrund upplever mer rädsla och oro i skolan och känner sig mindre trygga än elever med svensk bakgrund. De utlandsfödda föräldrarna känner sig också mindre trygga när deras eget barn är i skolan jämfört med svenskfödda föräldrar. Elever med utländsk bakgrund tycker i högre grad jämfört med elever med svensk bakgrund att ämnena engelska, religionskunskap och andra språk är roliga. De utlandsfödda föräldrarna tycker i större utsträckning än svenskfödda föräldrar att den svenska skolan lyckas med uppgifterna att ge likvärdig utbildning, utveckla eleverna självförtroende och att ge särskilt stöd till elever som har svårigheter. De har också ett större förtroende för skolan och tycker i betydligt större utsträckning att skolan ska ta ett större ansvar för elevernas personliga och sociala utveckling än föräldrar födda i Sverige. Föräldrar födda utomlands vill i större utsträckning påverka skolan och de upplever också i större utsträckning att de kan påverka.